DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh24962>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 18.07.2019
Kabul Tarihi: 27.01.2020
Online Yayın: 29.02.2020

Article Type: Research article
Submitted: 18.07.2019
Accepted: 27.01.2020
Published Online: 29.02.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Önal, T. (2020). Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi. *Journal of History School*, 44,246-265.

SYKES-PİCOT ANTLAŞMASI'NDAN İSRAİL'İN KURULUŞUNA KADAR FİLİSTİN MESELESİ*

Tekin ÖNAL**

Öz

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ortadoğu'da çıkarları çatışan İngiltere ve Fransa, savaş sonrası için gizli paylaşım planlarını Mayıs 1916'da Sykes-Picot Antlaşmasıyla hazırlamışlardır. Buna göre Araplara bağımsız devlet kurmaları için vaat edilen topraklar, iki devletin nüfuz alanlarına dönüştürülmüş, uzlaşamayan Filistin toprakları ise uluslararası bir idareye layık görülmüştür. 1917'nin sonlarında Kudüs'ün, 1918 Eylül'ünde ise Filistin'in İngiliz işgaline uğramasıyla İslâm hâkimiyeti kaybolan bölge, bundan sonra İngiliz askeri idaresi altına girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar birçok isyan ve çatışmalara sahne olan Filistin'de 1946'dan itibaren sıkıyönetim uygulanmaya başlanmış, ancak İngiltere çatışmaları durduramayacağını anlayınca meseleyi Birleşmiş Milletlere götürmüştür. Konuyla ilgili oluşturulan Komite, 1947'de sunduğu raporunda ekonomik birlik altında bölgenin iki halka taksimini tavsiye etmiş, Genel Kurul ise 29 Kasım 1947'de 181 sayılı kararla bu taksimi kabul etmiştir. Buna göre Filistin, uluslararası bir statüye kavuşturulacak olan Kudüs hariç, yedi gölgeye ayrılacak, bu bölgelerden üçü Yahudilere, üçü de Araplara verilecekti. Ancak Araplar gibi taksim kararını hiçe sayan Yahudiler de tedhiş faaliyetlerini artırmış ve bölgede yaşayan Arapları

* Bu çalışma, 21-22 Haziran 2019 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen *Uluslararası Jilses Kongresi*'nde sunulan bildiri metninin genişletilmiş hali olup, *Kongre Kitabı*'nda özet kısmı yer almıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, tekin_onal@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-8746-1445

Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi

ya öldürmeye ya da göçe mecbur etmeye başlamışlar, manda yönetiminin son bulacağı 15 Mayıs 1948 gecesinde ise İsrail'in bağımsızlığı ilan edilmiştir. Bundan sonra uluslararası kamuoyunun desteğini de alan İsrail'in en önemli politikası topraklarını genişletmek olacaktır. Bu çalışmada, başta İslâm âleminin bir iç sorunu gibi gözüken, fakat daha sonra uluslararası bir boyut kazanan Filistin meselesinin farklı ve objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sykes-Picot, Balfour, San Remo, İsrail, Filistin

The Palestine Issue Starting From the Sykes-Picot Agreement to the Establishment of Israel

Abstract

Britain and France, whose interests in the Middle East conflicted during the First World War, prepared the secret sharing plans for the post-war period by the Sykes-Picot Agreement in May 1916. According to this, the lands promised for the Arabs to establish an independent state were transformed into the zone of influence of the two states, and the Palestinian territories that could not be shared by the relevant countries were deemed worthy of an international administration. After the British occupation of Jerusalem in 1917 and of Palestine in September 1918, the region, in which Islam lost its sovereignty, came under the rule of British military government. As of 1946, martial law was implemented in Palestine, which witnessed many rebellions and conflicts until the end of the Second World War, however, the Britain realized that it could not stop the conflict and it was notified to the United Nations. The Committee, which was established for this issue, recommended in its report submitted in 1947 that the region should be divided into two parts under economic union for the people of these countries and the General Assembly adopted this division on 29 November 1947 with Resolution No. 181. According to this, Palestine would be divided into seven regions, except Jerusalem, which would have an international status, and three of them would be given to Jews and three of them would be given to Arabs. However, the Jews, who ignored the division resolution like the Arabs, increased their terrorizing activities and began to kill the Arabs living in the region or forced them to migrate and on the night of May 15, 1948, when the mandate government was eliminated, Israel declared its independence. After that, the most important policy of Israel, which is supported by international public opinion, will be to expand its territories. In this study, it is aimed to evaluate the Palestine issue, which seems to be an internal problem of the Islamic world, but which later gains an international dimension, from a different and objective perspective.

Keywords: Sykes-Picot, Balfour, San Remo, Israel, Palestine

GİRİŞ

Filistin, adını M.Ö. XII. Yüzyılda bölgeye gelen Filistler'den almış ve tarih boyunca birçok kavmin istila ve fetih hareketine maruz kalmıştır. Bu durumun birkaç önemli sebebi olmakla birlikte, Filistin'in Arap coğrafyası içerisindeki stratejik konumu ve üç büyük dinin doğuş yeri olması en önemli faktörlerdir (Karaman, 1996: 89). Filistin coğrafyası, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasında kalan topraklar olarak tanımlanmaktadır. Ölüdeniz, Filistin'in doğu sınırına dâhil edilirken, Filistin toprakları coğrafi bakımdan Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılır (Armaoğlu, 1991: 4).

Filistin sınırları dâhilinde bulunan ve üç büyük dinde de kutsal kabul edilen Kudüs, bölgenin önemini bir kat daha artırırken, günümüzde Kudüs halen Yahudi ve Müslüman toplumları arasındaki en önemli çatışma sebebidir. Yahudi toplumu Filistin topraklarının Tanrı tarafından kendilerine vaat edildiğine inandığından, M.S. 70 yıllarında Romalılar tarafından sürüldükleri Filistin'e geri dönmek için mücadelelerini her daim sürdürmüşlerdir. Onların hayalinin gerçek olması ise XIX. yüzyıl Avrupası'nda antisemitizmin yükselişe geçişi ve Siyonizm'in¹ ortaya çıkışıyla mümkün olmuştur. Bu yükselişe ses çıkarmayan Avrupa'nın büyük imparatorlukları Avrupa'da kurulacak bir Yahudi devleti yerine "Halkı olmayan bir ülkeyi ülkesi olmayan bir halka devretmek" fikriyle hareket etmiş ve Filistin'in Yahudi yerleşimine açılması sürecini başlatmışlardır (Kızıloğlu, 2012: 36). Asıl Filistin sorunu bu tarihlerde başlamış olup, tarihi, dini, kültürel boyutlarının yanında artık uluslararası siyasi bir mesele haline gelmiştir. Osmanlı topraklarının paylaşımı mücadelesiyle gündeme gelen, emperyalist devletler arasında stratejik hesaplara konu olan ve 1948'de İngiltere'nin Ortadoğu'dan çıkarılması için ABD ve Sovyetler Birliği'nin desteği ile kurulan İsrail Devleti, Filistin sorununun günümüze kadar uzanan muhteşiyatını oluşturmaktadır (Kemiksiz, 2016: 133).

1. Ortadoğu'nun Paylaşım Planı: Sykes-Picot Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Mayıs 1916'da İngiltere ile Fransa arasında imzalanan ve daha sonra Rusya'nın da dâhil olduğu Sykes-Picot

¹ Siyonizm, en geniş anlamı ile Arz-ı Mev'ud, yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir şeklinde tanımlanabilir. Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygurluk Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 22.

Antlaşması, Osmanlı topraklarının paylaşılması amacını taşıyan gizli bir antlaşmadır. Antlaşma ismini, İngiliz müzakereci Sir Mark Sykes ve onun Fransız muhatabı François Georges Picot'dan almıştır.

İngiltere Başbakanı Asquith tarafından 1915 yılının Nisan ayında oluşturulan ve başında Sir Maurice De Bunsen'in bulunduğu bir komite, Asya'daki Türk toprakları üzerinde İngiliz siyasetinin yeni taleplerini belirlemek üzere faaliyet göstermiştir. Bu komite Nisan ve Haziran ayları arasında 13 ayrı toplantı gerçekleştirirken, toplantılar sonucunda 29 sayfalık ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Raporda Rus ve Fransız beklentileri de yer alırken, İskenderun'un Fransa'ya bırakılması, Hayfa'nın İngiliz nüfuz bölgesinde yer alması öngörülmüştür. Aslında 1911'de Sykes'in meclis üyesi arkadaşına yazdığı mektupta geçen "Türkiye diye bir şey artık var olmamalı. İzmir Yunanlıların olacaktır. Adana İtalyan, Güney Toroslar ve Kuzey Suriye Fransız, Filistin ve Mezopotamya İngiliz ve geri kalan, İstanbul dâhil Rusya (...)" (Şahin, Şahin ve Şükür, 2015: 243) ifadeleri, Türk toprakları üzerindeki paylaşımın daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce şekillenmeye başladığını göstermiştir.

Savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi noktasında herhangi bir karara varamayan İtilaf Devletleri, savaş sırasında da anlaşmaya varamamış, özellikle Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar üzerindeki talepleri İngiltere ve Fransa tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Ancak Rusların saf değiştirmesini göze alamayan İngiltere, Osmanlı toprakları üzerindeki taleplerinin karşılanması şartıyla, Mart 1915'te Rusya'nın isteklerini kabul edeceğini beyan etmiştir. Rusların Mersin ve Adana civarının Fransızlara verilmesini kabul etmesi üzerine de Nisan 1915'te Fransızlar, Boğazların Rusya'ya terk edilebileceğine razı olmuştur. Bu görüş ve istekler doğrultusunda imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre; Boğazlar, Trakya'nın güney kısmı, Sakarya ile İzmit arasında kalan bölge, Gökçeada ve Bozcaada Rusya'ya bırakılmıştır. Rusya da İngiltere ve Fransa'nın uygun gördükleri yerleri almaları ile birlikte, Osmanlı Devleti'nden ayrılacak Arap ülkelerinin bağımsızlığını tanımayı kabul etmiştir (Armaoğlu, 2005: 115-116). Öte yandan İzmir ve çevresi Yunanistan'a vaat ederken, On İki Ada ve Trablusgarp'taki İtalyan işgali de 26 Nisan'da imzalanan Londra Antlaşması'yla tanınmıştır (Küçük, 2010: 204-205).

Anadolu topraklarının büyük oranda paylaşılması Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesi için farklı işbirliklerine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda İngiltere, Filistin dâhil olmak üzere, Arapların oturduğu topraklar üzerinde bağımsız bir Arap devletine destek vereceği vaadiyle Ortadoğu cephesinde Arapları yanına çekmeye çalışmıştır. Avrupa devletleri bu sırada Siyonistlerden de faydalanmayı düşünmüş, Almanlar kendi ülkelerindeki

Siyonistlere destek olarak, Rusya Musevilerini kullanmak istemiş, İngilizler ise Sykes'in direktifleri doğrultusunda Siyonizm politikasını belirlemiştir. Böylece İngilizler, Filistin'e yerleşen Siyonistleri kullanarak Hindistan yolunun güvenliğini sağlamayı da amaçlamışlardır (Öke, 1991: 235-240). Bunun gibi Fransa dışişleri bakanlığı da Nahum Sokolow'a bir mektup göndererek, Siyonizm'i destekleyeceklerini beyan etmiştir (Altuğ, 1970: 274). Bu yaşananlar Filistin sorununun şekillenmesine zemin hazırlarken, ileride Yahudi grupların Filistin'e yerleşmelerine ses çıkarmayacak önemli bir Avrupa desteğinin ortaya çıkmasını da sağlamıştır.

Diğer taraftan İttihat ve Terakki'nin politikalarından rahatsızlık duyan Mekke Şerifi Hüseyin, cihat çağrısına İngilizlerin saldırılarını bahane göstererek olumsuz cevap vermiş ve oğlu Faysal'ı İstanbul'a göndererek kendisiyle ilgili düşünceleri ölçmeye çalışmıştır. Bu arada Faysal, birtakım ayrılıkçı gizli derneklerle temasa geçerek kurmayı planladıkları Arap Krallığı'nın sınırlarını belirleyen Şam Protokolü'nü imzalamıştır. Buna göre Sina Yarımadası'ndan başlayıp tüm Arap Yarımadası'nı, Suriye'nin Akdeniz sahili ile Hama, Humus, Halep, Şam, İskenderun, Basra ve Bağdat bölgelerini kapsayan talepler Şerif Hüseyin tarafından 14 Temmuz 1915'de Mısır Yüksek Komiseri Mc Mohan'a yazılan bir mektupla iletilmiştir (Özcan, 2010: 585). Şerif Hüseyin burada bağımsızlığının kabul edilmesini istediği Arap Krallığı'nın hudutlarını şu şekilde çizmiştir: "Kuzey'de Mersin ve Adana'dan 37. Derece Kutup hattına, yani Birecik, Urfa, Mardin, Midyat, Amasya Adası'na, oradan İran hududuna; Doğu'da İran hududu yakınlarından Basra Körfezi'ne; Güney'de Hint Okyanusu'na (Aden hariç), Batı'da Kızıldeniz ve Akdeniz'i kapsamak üzere Mersin'e dek uzanan topraklar." (Sonyel, 1987: 238)

Mc Mohan, Şerif Hüseyin'in istekleri karşısında isteksiz davranmış ve sınır meseleleriyle ilgilenecek bir dönemde olmadıklarını bildirmiştir (Şahin, 2009: 40). Ancak İngiltere ile Fransa arasında varılan mutabakattan haberi olmayan Araplar, Büyük Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olarak gördükleri Filistin'e ilişkin taleplerini devam ettirmişlerdir (Kürkçüoğlu, 1982: 68). Yine de Fransızların hiç hoşuna gitmeyen bu istekler, İngilizler tarafından Arapları kendi saflarında tutmak için iyi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Savaşın başından beri İngiltere'nin Ortadoğu isyanı için kullandığı Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in işbirliği teklifi İngiliz siyasetine uygun düşerken, Hüseyin tüm Arap yarımadasının kendisine bırakılmasını ve halifeliliğin Türklerden alınarak kendisine tevdi edilmesini istemiştir. İngiltere, bu istekleri kabul ederken, Türkçe konuşulan yerlerle birlikte Fransa'nın istediği Suriye kıyılarını, Şam, Halep, Hama, Humus, Musul ve Filistin'i anlaşmanın dışında bırakmıştır.

Şerif Hüseyin ise yalnızca Türkçe konuşulan, yani Mersin ve Adana gibi yerlerden vazgeçebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine İngilizler, Necid Emîri İbn Suûd ile bir anlaşmaya vararak, Şerif Hüseyin'e vaat ettikleri Necid topraklarında ve Basra Körfezi kıyılarında Suûd'un bağımsızlığını tanıyacıklarını beyan etmişlerdir (Küçük, 2010: 205). İngiltere'nin iki yüzlü politikası ile karşı karşıya kalan Şerif Hüseyin, Ortadoğu siyaseti için bir süre daha önemli bir figür olmaya devam etmiştir.² Zira Şerif Hüseyin'in başını çektiği Arap isyanı 5-10 Haziran 1916'da başlamış ve İngilizlerin de desteğiyle Mekke ve Taif ele geçirilmiştir. Ancak İngiliz raporları Hüseyin'in Arap dünyası tarafından kabul gören bir lider olmadığını ortaya koymuş, hatta İngiliz ajan Lawrence sonraki bir tarihte bu isyanın başında Hüseyin'in oğlu Faysal'ın bulunması gerektiğini belirtmiştir (Fromkin, 2008: 179-184).

Arap coğrafyasının da paylaşımı tamamlandıktan sonra, sıra Osmanlı'nın Asya'daki topraklarına gelmiştir. Bunun için İngiltere ile Fransa görüşmelere başlamış ve Fransa, Beyrut eski konsolosu François Georges Picot'u, İngiltere de Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Sir Mark Sykes'i temsilci olarak görevlendirmişlerdir. Görüşmeler olumlu sonuçlanırken, Kasım 1915'te Londra'da uzlaşma sağlanmıştır. Bu uzlaşmaya Rusların da onay vermesi için Sykes ve Picot, 11 Mart 1916 tarihinde Petrograd'a giderek anlaşma taslağını Ruslara göstermişlerdir. Uzun müzakerelerden sonra Orta Anadolu Fransa'ya, Doğu Anadolu ise Rusya'ya bırakılmıştır. Rusların da anlaşmaya dâhil olmalarından sonra İngiltere ile Fransa arasında 16 Mayıs 1916'da Sykes-Picot Antlaşması imzalanmış ve tüm Ortadoğu haritası yeniden çizilmiştir (Küçük, 2010: 205).

2. Siyonizm'in Yükselişi ve Balfour Deklarasyonu

Dağılan Yahudi halkını bir araya toplamak ve aynı çatı altında yaşamalarını sağlamak için milli bir devlet kurmak amacıyla hareket eden Siyonizm, Theodor Herzl öncülüğünde 1897 yılında ilk kongresini toplamış, ancak devlet kurma talepleri karşılık görmemiştir. Herzl'in 1901 Mayısında II. Abdülhamid'e sunduğu ve Osmanlı borçlarının vadesinin uzatılması karşılığında Filistin'i Yahudi göçüne açma teklifi geri çevrilmiş, “memleketin her yerinden gelen insanların kanlarıyla sulanan toprağın satılmasının mümkün olmadığı” cevabı verilmiştir. Bu kararda gelebilecek Arap tepkisinin yanında, Rusların Osmanlı toprakları üzerindeki gücünün sınırlandırılması da etkili olmuştur (Tür,

² Şerif Hüseyin meselesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: III, Kısım: III, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 236-350.

2007: 227). Ancak aynı yıl toplanan 5. Siyonist Kongresi'nde bir Yahudi ulusal fonu kurularak, Filistin'de satın alınan toprakların Yahudi olmayanlara satılamayacağı ya da kiralanamayacağı kararlaştırılmıştır. Bunun neticesinde 1907'de Filistin'de ilk kolektif tarım birliği kurulmuş ve Arapların Yahudi topraklarında çalıştırılmayacağı da karara bağlanmıştır (Ataöv, 1970: 39-40). Yoğunlaşan Yahudi göçüyle birlikte 1881'de 14.731 olan Yahudi nüfusu 1901'de 23.662'ye, 1914'te ise 38.754'e ulaşmıştır (Karaman, 1996: 93).

Herlz'den sonra hareketin başına geçen Chaim Weizmann döneminde özellikle İngiliz siyasetçilerinin desteği alınmış ve 2 Kasım 1917 tarihinde Arthur James Balfour tarafından yazılan ve Balfour Deklarasyonu olarak bilinen mektubun Siyonist lider Lord Rothschild'e gönderilmesiyle çalışmalarının sonuçları alınmaya başlanmıştır (Şenel, 2014: 162). Burada "Majesteleri Hükümeti, Filistin'de Yahudi ırkı için Filistin'in milli bir vatan olarak düzenlenmesinin lehinde düşünmekte olup, bu amacın gerçekleşmesini kolaylaştırmak üzere her çabayı sarf edecektir" (Umar, 2002: 433; Fromkin, 2008: 257) gibi ifadeler yer almakla birlikte, bu durumun Yahudi olmayan toplumların medeni ve dini haklarına bir zarar getirmeyeceğine inanıldığı da vurgulanmıştır (Karaman, 1996: 94). İngilizce aslı toplam 67 kelime olan mektubun hazırlanması tam 2 yıl sürmüş, kullanılacak ifadelerle ilgili Amerika ve İngiltere arasında uzun tartışmalar ve yazışmalar yapılmıştır. İfadelerindeki karışıklık alelade hazırlanmasından değil, muğlak bir hava verilerek belki de bazı kesimler tarafından anlaşılmasını engellemek içindi (Ataöv, 1970: 44-45).

Mektuptan tam bir ay sonra, 2 Aralık'ta Londra Operası'nda İngiliz Siyonist Federasyonu tarafından düzenlenen kutlamada Siyonistler dışında Lord Robert Cecil, Sir Mark Sykes, William Ormsby-Gore ile birlikte bir Hristiyan Suriyeli, bir Arap milliyetçisi ve bir Ermeni sözcüsünün de bulunması Filistin meselesinin çok yönlülüğünü ortaya koyması bakımından dikkate şayandır (Fromkin, 2008: 258). Mektup, Yahudi toplumunu son derece memnun ederken, İsrail'in onca Müslüman devlet arasına yerleştirilmek istenmesi ciddi krizleri ve zaafları da beraberinde getirmiştir. Zira bu dönemde Filistin nüfusunun %90'ını Araplar, ancak %2'sini Yahudiler teşkil etmekteydi.

Yahudi desteğinin tamamen İngilizlerin lehine dönmesine neden olan mektup, Filistin meselesi için de önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Artık Filistin'deki İngiliz hâkimiyeti iyiden iyiye hissedilmiş ve 7 Kasım'da Gazze, 16 Kasım'da da Yafa Filistin harekâtının komutanı General Edmund Allenby'ın ordusuna teslim olmuştur (Tür, 2007: 231). 9 Aralık'ta Kudüs'ün düşmesi ise Müslümanlar arasında büyük hayal kırıklığına neden olmuş, Allenby "Bugün

haçlı seferleri zaferlerle sona ermiştir” sözleriyle işgalin siyasi olduğu kadar, dini boyutunu da gözler önüne sermiştir.

Bu süreçte hem Arap hem de Yahudi desteğini kaybeden Osmanlı Devleti ise bir dizi önlem almış, bölgedeki İngiliz hâkimiyetini kırmak için Araplar arasında aktif propaganda faaliyetlerine girişmiştir. Bunun için 2 milyon Frank tahsis eden Osmanlı Devleti, özellikle Mısır'ın ileri gelenlerini İstanbul'da ağırlayarak durumu tersine çevirmeyi denemiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin eline beklenmeyen bir fırsat geçmiş ve Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler, Çarlık döneminin tüm antlaşmalarını kamuoyuna açıklamıştır. Bu belgeler arasında Sykes-Picot Antlaşması'nın da yer alması ve Arap topraklarının İngilizler ve Fransızlar arasındaki paylaşım planının ortaya çıkması Araplar arasında tartışmalara sebep olmuştur. Osmanlı Devleti de başta Şerif Hüseyin olmak üzere, Araplarla ve Yahudi ileri gelenleriyle temaslarına hız vermiş ve her iki toplumun da geçmişte Osmanlı nizamı içinde daha rahat yaşadıklarını vurgulamıştır. Ancak bu girişimler İngilizlerin tekrar devreye girmesiyle akamete uğramış ve İngilizler bölgedeki işgallerine devam etmişlerdir (Tür, 2007: 231-234). Zira Filistin, Mezopotamya ile birlikte düşünüldüğünde, Mısır'dan Hindistan'a uzanan karayolu güzergâhında bulunuyor ve Afrika ile Asya kıtalarını birleştiriyordu. Bu da İngiliz sömürgeleri için eşine az rastlanır bir stratejik mevki anlamına geliyordu. Bu bölgenin ele geçirilmesi İran'dan Hindistan yoluyla Pasifik sömürgeleri, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya kadar uzanan hattın kontrolü anlamına gelmekteydi. Bu bağlamda İngiltere'nin Atlantik'ten Pasifik'e kadar olan sömürü zincirinde tek eksik halka Filistin'di (Fromkin, 2008: 245).

Balfour'un mektubundan yaklaşık 1 yıl sonra, 7 Kasım 1918 tarihinde İngiltere ile Fransa Ortadoğu planlarıyla ilgili yeni bir bildiri yayınlamışlar ve “Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu” için savaştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında Ortadoğu'da halkların kendi serbest seçimleriyle milli hükümetler ve yönetimler oluşturacaklarını da belirterek, Arapların elde edecekleri bağımsızlıklarını desteklediklerine inandırmak istemişlerdir (Armaoğlu, 2005: 197). Öte yandan Ocak 1919'da Şerif Hüseyin'i mektuptan haberdar eden İngiltere, İtilaf Devletleri'nin tek bir Arap devletinin kurulmasından yana olduklarını belirttikten sonra, Filistin'de halkların birbirine tabi olmayacağı ve özel bir rejimin tatbik edileceğini vurgulamıştır. İngiltere, Hz. Ömer Camii'nin de Müslümanlara ait olacağı konusunda teminat da verirken, Siyonist hareketin başarısının Araplarla dostluk ve işbirliğinden geçtiğinin de altını çizmiştir. Bununla Arap-Yahudi işbirliği için ilk adım atılmıştır (Armaoğlu, 1991: 33). İngiltere'nin vermiş olduğu, Arapların Yahudi kontrolüne

sokulmayacağı garantisi Hüseyin'i memnun ederken, Hüseyin de Yahudilere iyi niyet gösterileceğini beyan etmiştir (Bayur, 1991: 344-347).

Balfour Deklarasyonu Fransa, İtalya ve ABD gibi ülkelerden destek görmüş, ancak Arapların tepkisine neden olmuştur. İngiltere de bu tepkiyi azaltmak için Arap-Yahudi işbirliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal ve Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919'da Londra'da bir anlaşma sağlanmış, böylece Filistin'de kurulacak bir Yahudi devleti onaylanmıştır (Kasalak, 2016: 69). Ancak antlaşma metninde Yahudi devleti tabiri geçmemekte, antlaşmanın İngilizce metninde ise Faysal'ın kendi el yazısıyla şu ifadeler yer almaktadır: "Yukarıdaki maddeleri, Büyük Britanya Hükümeti Dış İşleri Bakanlığına 4 Ocak 1919 tarihli memorandumunda talep ettiğim bağımsızlık Araplara verildiği takdirde, kabul ediyorum. Fakat en ufak bir değişikli ya da farklılık olursa, hükümsüz sayacağım bu antlaşmanın tek bir kelimesiyle bile bağlı kalmayacağım..." (Ataöv, 1970: 50).

Mart 1920'de Şam'da toplanan milli kongrede Faysal Suriye'nin başına getirilirken, Filistin de Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş ve Yahudi göçüne izin verilmeyeceği açıklanmıştır. Kuşkusuz bu karar da İngiliz yüksek menfaatlerinin önüne geçememiş, İngiltere 1918'de Fransız birliklerinin Sykes-Picot Antlaşması uyarınca Lübnan'ı ve 1920'de de Suriye'yi işgal ederek Faysal'ın krallığına son vermesini sağlamıştır (Pappe, 2007: 81).

3. Filistin'de İngiliz Manda Yönetiminin Teşkili ve Uygulamalar

İngiliz General Allenby komutasındaki işgal kuvvetleri Kudüs'ü de ele geçirdikten sonra Filistin'de askeri yönetim kurma çabalarını yoğunlaştırmıştır. Tüm sivil makamlar İngiliz askerleri tarafından doldurulurken, Balfour Deklarasyonu'nun taahhütlerini yerine getirmek için Siyonistlerden oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir. Weizmann başkanlığındaki bu komisyona Fransa ve İtalya'dan da üyeler katılmış, bu durum Araplar arasında telaşa sebep olmuştur. İngilizler bir taraftan bu telaşın yersiz olduğunu Araplara anlatmaya çalışırken, diğer taraftan da Yahudilerin Filistin'e göçüne göz yummuşlardır. Böylece 1918'e gelindiğinde 611.098 Müslüman ve 70.429 Hristiyan nüfusun yanında, Yahudi nüfusu da 58.728'e ulaşmıştır. Bu yeni durum karşısında Araplar, Amerikan Başkanı Wilson tarafından yayınlanan ve halkların kendi geleceklerini belirlemeleri ilkesinden hareketle Filistin'in kendilerine verilmesini talep etmiştir (Karaman, 1996: 94). Tabi bu talep karşılıksız kalmış ve İngilizler Osmanlı topraklarının paylaşılması ve bu pastadan en büyük payı alabilmek için farklı yollar denemişlerdir.

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı topraklarındaki işgalleri devam ederken, Birinci Dünya Savaşı'nın mağlup devletleriyle imzalanacak barış antlaşmalarının tespiti, İtilaf Devletleri arasındaki siyasi, ekonomik anlaşmazlıkların giderilmesi ve sınır meseleleriyle ilgili pürüzlerin ortadan kaldırılması amacıyla, başta İtilaf Devleti olmak üzere, toplam 32 devletin katılımıyla 18 Ocak 1919'da Paris'te bir konferans toplanmıştır. Bu konferansta ABD'nin isteği doğrultusunda Milletler Cemiyeti kurulmuş, ayrıca Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan ile imzalanacak antlaşmaların taslakları hazırlanırken, Osmanlı Devleti ile imzalanacak antlaşma şartlarının daha sonra belirlenmesi yönünde bir karar alınmıştır. Böyle bir kararın alınmasında Rusya'nın savaştan çekilmesi ve daha önce Rusya'ya vaat edilen toprakların yeniden paylaşılması sorunu etkili olmuştur. Yine de Ermenistan, Suriye, Mezopotamya (Irak), Filistin ve Arabistan topraklarını Osmanlı Devleti'nden tamamen koparılmasına karar verilmiştir. Konferansta Batı Anadolu'nun Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi ve savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmaların aynen uygulanması gibi önemli kararlar da alınmıştır.

Konferansta Yunan temsilcisi Elefterios Venizelos, Kıbrıs ve tüm Ege adaları ile birlikte, İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'a bırakılan toprakların büyük kısmının Yunanistan'a verilmesini, Emir Faysal ise daha önce tarif ettiği bölgede kendisine krallık verilmesini istemiştir. 26 Şubat'ta ise bu defa sıra Ermeni temsilcilerine gelmiş ve Bogos Nubar Paşa ile Avetis Aharoniyan, Trabzon'un batısından Mersin Limanı'na uzanan hat boyunca bir Ermenistan devleti kurulması talebinde bulunmuşlardır (Köse, 2014: 220-221).³ Paris'te sıra Siyonist temsilcilere geldiğinde Weizmann ve Nahum Sokolow konferansa gönderdikleri resmi Siyonist memorandumunu hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Burada ortaya konan Yahudi devleti taslağında devletin sınırları kuzeyde (Lübnan) Sidon, doğuda Hicaz demiryolu yakınından geçip güneyde Akabe körfezinde biten bir çizgi ve batıda Akdeniz olarak belirlenmiştir. Günümüzde bu sınırlar, Filistin'in tamamı, Güney Lübnan, Suriye, Ürdün, Birleşik Arap Krallığı'nı kapsamaktadır (Ataöv, 1970: 51).

Paris'te sunulan taleplerin bazıları karşılık bulurken, büyük bir kısmı ertelenmiştir. Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasının şartları ise Şubat 1920'de Londra ve Nisan'da San Remo konferansları neticesinde nihayete erdirilmiştir. San Remo'da daha çok Ermeni devletin kuruluşu⁴ ve Filistin'in

³ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, TTK Yayınları, Ankara 1983.; Ayrıca bkz. Bayram Kodaman, *Ermeni Macerası*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 2001.

⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Sait Dilek ve Evren Küçük, "San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Ermeni Politikası (18-26 Nisan 1920)", *Turkish Studies* -

İngiliz mandasına devri konuları tartışılmıştır. Ayrıca Irak ve Filistin’de İngiliz mandası, Suriye’de ise Fransız mandası kurulacak, İngiliz himayesinde bir Kürdistan devleti kurulup, Doğu Anadolu Ermenilere verilecekti.

İngiltere San Remo’da alınan manda kararının ardından Şeria Nehri’nin doğusunda Ürdün Emirliği oluşturup, başına da Şerif Hüseyin’in oğlu Emir Abdullah’ı geçirmiştir. Filistin’in yönetimin için de bölgeye bir yüksek komiser göndermiş ve gerekli bürokratik düzenlemeleri gerçekleştirmiş, ardından Balfour Deklarasyonu’nu manda hukukunu belirleyen metne dâhil etmiştir. Bununla Filistin’e Yahudi göçünün önünü açmak isteyen İngiltere, Milletler Cemiyeti’nin manda yönetimleri için öngördüğü şartlara tamamen aykırı hareket etmiştir (Karaman, 1996: 95). İngiliz yönetimi Filistin’de devlet topraklarının bir kısmını kolonizasyon için Yahudilere vermiş, Siyonistlerin kendi okullarını açmalarına, askeri örgülerini kurmalarına izin verirken, Araplara karşı hiçbir sorumluluğu yokmuş gibi davranmaya devam etmiştir (Ataöv, 1970: 53).

Eylül 1920’de 16.500 Yahudi’nin göçüne onay verilmesi Araplar arasındaki Yahudi düşmanlığını perçinlerken, Mayıs 1921’de Kudüs’te büyük bir ayaklanma çıkmıştır. Ayaklanma zorlukla bastırılmış, Araplar arasındaki bağımsızlık söylemi en üst noktaya ulaşmıştır. Bu bağlamda Arap ileri gelenlerinden oluşan bir delegasyon 21 Şubat 1922’de Londra’ya giderek, bağımsızlık taleplerini bir kez daha iletmışlerdir. İngiliz hükümeti ise Balfour Deklarasyonu’ndan vazgeçemeyeceğini ifade ederek, 3 Haziran 1922’de “Churchill Beyaz Bildirisi” olarak adlandırılan yeni bir deklarasyon yayınlamıştır. Kısa bir süre sonra, 24 Temmuz’da da Filistin üzerindeki İngiliz mandası Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından onaylanmıştır (Yaşar, Özcan ve Kor, 2011: 37-38). Böylece 1948’de İsrail devletinin kuruluşuna kadar Filistin’deki İngiliz mandası devam etmiştir

İngiliz yönetiminin Yahudi göçüne ses çıkarmaması 1919-1923 yılları arasında 30.000, 1924-1926 yılları arasında 50.000 ve 1933-1936 yılları arasında da 170.000 Yahudi’nin Filistin’e yerleşmesine sebep olmuş, 1921’de 93.000 olan Yahudi nüfusu 1936’da 382.000’e ulaşmıştır. Aynı dönemde Arap nüfusu ise 700.000’den 983.000’e çıkmıştır. Göçler sonucunda topraklarını kaybeden Araplar yoksullaşırken, bu durum meydana gelen ayaklanmaların en önemli sebeplerinden birisi haline gelmiştir (Kemiksiz, 2016: 138). Sonuç itibarıyla ilki Nisan 1920’de, ikincisi Mayıs 1921’de ve üçüncüsü de Ağustos 1929’da olmak üzere üç önemli Arap ayaklanması gerçekleşmiş, 1936-1939 yılları arasında ise tüm Filistin’de etkili olan grev ve yürüyüşlerle dolu bir dönem geçirilmiştir. Tüm

ayaklanma ve direnişlerden sonra yeni komisyonlar kurulmuş ve Churchill Memorandumu, Passfield Memorandumu, McDonald Memorandumu gibi isimlerle yeni siyasi manevralar ortaya konmuştur (Ataöv, 1970: 53-54).⁵

Filistin'e Yahudi göçlerinin artmasına ilk tepki Filistin yürütme komisyonunun, 1933 Mart'ında Araplara hitaben yayınladığı beyanname ile olmuştur. Burada Filistin'e yapılan Yahudi göçlerine, manda İdaresi'nin göz yumduğu belirtilmiş, bu durumun Arap milletinin mevcudiyetini tehdit ettiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca izlenen siyasetin Arapların Yahudiler tarafından mahvına sebebiyet vereceği ifade edilmiş ve bütün Araplar meşru vazifeye davet edilerek, çıkacak sorunlarda İngiliz hükümetinin sorumlu olacağı vurgulanmıştır (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.7). Bunun üzerine Filistinli Araplar, 6 Ekim 1933'te başta Kudüs, Hayfa ve Yafa olmak üzere bütün Filistin'de genel grev ve boykot ilan edilmesini kararlaştırmışlardır. Gösterilerin şiddeti gün geçtikçe artarken, Yahudiler de boş durmamış ve İngiltere'nin manda yönetimini ABD'ye devretmesi gerektiğini ileri sürerek, Tel Aviv'de karışıklıklar çıkarmışlardır. Filistinlilerin asıl büyük ayaklanması ise 15 Nisan 1936'da başlatılmış ve 3 yıl boyunca devam ettirilmiştir (Kasalak, 2016: 73-74). 25 Nisan'da oluşturulan Yüksek Arap Komitesi ise Yahudi göçünün ve Yahudilere toprak satışının durdurulması ile birlikte, milli bir hükümetin kurulması gerektiğini, aksi takdirde isyanların devam edeceğini ilan etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 259.745.3). Olayları yatıştırmakta zorlanan İngiliz yönetimi, bölgeye yeni bir komite göndermiş ve hazırlanan Peel Raporu'nda Filistin'in Arap, Yahudi ve İngiliz mandasında Kudüs olmak üzere üçe bölünmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu fikir Araplar arasındaki hoşnutsuzluğu daha da artırırken, ilk kez devlet kurma şansı yakalayan Yahudiler kararı benimsemiştir (Turan, 2003: 168). Peel Raporu hazırlanırken, Arap temsilcilere halkın Arap kısmının Türk idaresinde şimdikinden daha mutlu olup olmayacağı sorusu sorulmuş ve alınan müspet cevap üzerine bu defa manda yönetiminin Türkiye'ye devredilmesinin tercih edilip edilmeyeceği sorulmuştur. Bunun üzerine Müftü El-Hüseyn, Arapların bağımsızlıklarını elde etmek amacıyla ayaklandığını ve halen aynı şeyi istediklerini ifade etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.19).

Filistin'de cereyan eden olaylar Türkiye tarafından da yakından takip edilmiş ve kutsal kabul edilen topraklarda çatışmasızlık ortamının sağlanması için gerekli adımlar atılmıştır. Daha da önemlisi Müslüman âleminin en önemli

⁵ Filistinli Araplar için bunlardan en önemlisi Yahudilere göç ve toprak satışının sınırlandırılması gerektiğini bildiren Passfield Beyaz Kitabı olarak yayınlanan memorandumdur. Süleyman Özmen, *İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 171

sorunu olarak görülen Filistin meselesinde birlik ve beraberlik vurgusu her daim yapılmıştır. Bu bağlamda Bombay Chronicle Gazetesi'nin 27 Temmuz 1937 tarihli sayısında Mustafa Kemal Atatürk'ün Filistin'le ilgili söyledikleri “Filistin’e el sürülemez, Kemal Paşa Avrupa’ya ihtar ediyor” başlığıyla yayınlanmıştır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’ne atıfta bulunularak hazırlanan yazıda Atatürk’ün Arap memleketlerinin Avrupa emperyalizmine esir kılındığı sözlerine yer verilmiştir. Atatürk, devamla Araplara yapılacak herhangi bir fenalığa Türklerin de tahammül edemeyeceğini vurgulamış, İslam’ın kutsal yerlerinin Musevilerin ve Hristiyanların eline geçmesine mani olunacağını altını çizmiştir. Filistin topraklarının emperyalizmin oyun alanı olmasına müsaade edilmeyeceğini belirten Atatürk, kutsal topraklarda İslam hâkimiyeti için kanlarını dökmeye hazır olduklarını ifade etmiştir. Atatürk sözlerini Avrupa’ya ciddi bir uyarı niteliğinde olan şu sözlerle bitirmiştir: “ Avrupa bu mukaddes yerlere temellük etmek için yapacağı ilk adımda bütün İslam âleminin ayaklanıp icraata geçeceğine şüphemiz yoktur.” (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.25).

Filistin topraklarında devam eden isyanlar sadece manda yönetimi değil, aynı zamanda iki toplum arasındaki çatışmayı da hızlandırmış, buna bağlı olarak 1937’de Araplar 213, Yahudiler 89, İngilizler ise 14 insanını kaybetmiştir. Çatışmalar beraberinde sürgün ve idamları da getirirken, 1938 Eylülünde 52 Yahudi, 299 Arap ve 36 İngiliz daha ölmüştür. Ekim ayı çatışmaları daha da şiddetli geçerken, 376 Arap, 58 Yahudi ve 14 İngiliz hayatını kaybetmiştir (Armaoğlu, 1991: 51).

Bu sırada İkinci Dünya Savaşı’nın başlama tehlikesi İngiltere’yi Yahudilerin göçü ve toprak satın almalarını sınırlandırmaya itmiştir. Bunun yanında gelecekteki 5 yıl içinde en fazla 75.000 Yahudi’nin göçüne izin verileceği ve bu süre sonunda kendi kendini yöneten kurumların kurulması gerektiğine karar verilmiştir. McDonald Memorandumunda ifade edilen bu kararlar Siyonistler tarafından reddedilirken, 1939 Eylül’ünde Siyonist liderlerden Ben Gurion, Yahudi savunma kuvveti Haganah’ın komutanına “Birinci Dünya Harbi bize Balfour Deklarasyonunu verdi. Bu sefer bir Yahudi devletini kurmalıyız” diyerek, savaş zamanlarından nasıl yararlandıklarını açıkça ortaya koymuştur (Fildiş, 2012: 340-341).

McDonald Memorandumu sonrasında Siyonizm’in yeni müttefiki Amerika Birleşik Devletleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Mayıs 1942’de Amerikalı, Avrupalı ve Filistinli Siyonistler, New York’ta Biltmore Oteli’nde bir araya gelip, yeni bir program yayınlamışlardır. Buna göre Filistin’de bir Yahudi devleti kurulacak ve Yahudi göçü sınırlanmayacaktı. Bu plana paralel olarak

ABD Başkanı Roosevelt'in Ortadoğu özel temsilcisi General Patrick J. Hurley 3 Mayıs 1943 tarihli raporunda Ürdün'ü de içine alacak bir Yahudi devleti istediklerini ve Filistin Araplarını da Irak'a sürmeyi düşündüklerini ifade etmiştir (Ataöv, 1970: 55-58).

4. İsrail'in Kuruluşu ve Filistin'in Yeni Statüsü

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD Başkanı, savaş sırasında Yahudilerin topraksız kaldığını belirterek, Filistin'e girmelerini istemiştir. Bunun üzerine Avrupa'nın birçok yerinden Filistin'e Yahudi göçü başlamıştır. Almanya'da bulunan Yahudiler ve Filistin'de bulunan Almanların mübadelesi İngiltere'nin isteği ile İstanbul'da Türk memurları tarafından yapılırken (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 232.563.15), Filistin'e giden yol güzergâhı üzerinde bulunan Türkiye, bu süreçte Yahudilerin topraklarından geçişine izin vermiştir. Bu durum Wizmann tarafından gönderilen bir mektupta memnuniyetle karşılanmıştır. Ocak 1945'te kaleme aldığı mektubunda Weizman, "Musevi göçmenlerinin Türkiye tarikiyle Filistin'e transit geçmelerini tanzim hususunda hükümetinizin ibraz ettiği yardım ve muaveneti Türkiye'deki mümessillerimizden derin bir memnuniyetle öğrendim" şeklinde başladığı mektubunu şöyle devam ettirmiştir: "Bu hususta Türk makamları tarafından ittihaz olunan insani ve müşfik hatt-ı hareket binlerce Musevi mültecisinin düşman işgali altındaki memleketlerden kurtarılması için amil olmuştur. Bu yardımdan dolayı samimi teşekkürlerimizi lütfen kabul buyurunuz." (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 10.736.16).

Filistin'e Yahudi göçünün hızlandığı bu süreçte, 1946'da ABD ve İngiltere temsilcilerinden oluşan bir komisyon, manda yönetiminin devamı, 100.000 Yahudi'nin göçüne izin verilmesi ve sayıları 65.000 olarak tahmin edilen Yahudi yeraltı örgütü Haganah'ın silahsızlandırılması yönünde karar almış, ancak bu kararlar uygulanamadan Filistin meselesi Birleşmiş Milletlere götürülmüştür (Yaşar vd., 2011: 40). İngiltere, 2 Nisan 1947'de Filistin meselesinin halli konusunda BM'ye başvurmuş ve burada konunun araştırılması için bir komite teşkil edilmiştir. BM Genel Kurulu ise netice alınana kadar, bütün hükümet ve milletleri kuvvet ve tehdide başvurmaktan ve meselenin acilen halline engel bir hava yaratacak mahiyette herhangi bir hareket tarzından kaçınmaya davet etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.48).

11 üyeden oluşan Filistin komitesi,⁶ Filistin’de incelemelerde bulunmuş ve iki ayrı plan hazırlanmıştır (Süer ve Atmaca, 2006: 31). “Çoğunluk planı” diye bilinen Taksim Planı, bağımsız bir Arap devleti, bağımsız bir Yahudi devleti ve Kudüs’te BM gözetimi altında uluslararası bir bölge oluşturulmasını, “azınlık planı” ise Arap ve Yahudi toplumlarından oluşan, Başkenti Kudüs olan federatif bir Filistin devletini öngörüyordu (Özmen, 2006: 57). Bu sırada Türkiye’den Filistin’e göç etmek isteyen Musevilerin toplu halde müracaatları da bazı milletvekillerini harekete geçirmiş ve İçişleri Bakanlığı’na konunun araştırılmasıyla ilgili bazı önergeler verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 42.252.14). Ayrıca İstanbul’daki Musevi okullarında ve gençlik teşekküllerinde Yahudilik propagandası yapıldığı tespit edilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı konuyla ilgilenmesi için uyarılmıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 101.628.7).

Kurulan iki alt komitede yapılan oylamalar neticesinde Filistin meselesinin Adalet Divanı’na götürülmesi teklifi reddedilerek, taksim planı kabul edilmiştir (Kızıloğlu, 2012: 57). Kabul edilen bu tasarı, tavsiye kararı olarak Genel Kurula sevk edilmiş ve 26-29 Kasım günlerinde burada tartışılmıştır. Bu tartışmalar sırasında Filipinler, Yemen, Yunanistan, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan, Haiti, Pakistan, Küba ve Irak, alınan karara BM Anayasasının temel ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Oylamalar sırasında ABD ve Sovyet Rusya’nın taksim kararını savunması, dengenin çoğunluk planı lehine değişmesine neden olmuş ve 29 Kasım’da yapılan oylamada 10 çekimser, 13 ret ve 33 kabul oyu ile Filistin’in Arap ve Yahudi devletine bölünmesi, Kudüs kentinin uluslararası gözetim altında olması karara bağlanmıştır (Armaoğlu, 1991: 88-89). Bu kararla Filistin topraklarının %43’üne teşkil eden 11.800 km² Araplara, %57’sini oluşturan 14.500 km² ise Yahudilere bırakılmıştır. Ayrıca Yahudi devletinin nüfusu 509.780 Müslüman-Hristiyan ve 499.020 Yahudi’den oluşacaktı (Fildiş, 2012: 345).

BM’nin 181 sayılı kararına göre; Filistin’deki İngiliz silahlı birliklerinin 1 Ağustos 1948’den geç olmamak kaydıyla geri çekilmesi, bir Arap devleti ve bir Yahudi devleti kurulmasının yanında, Kudüs şehri için BM konseyi tarafından yürütülecek özel uluslararası bir rejimin oluşturulması, ortak gümrük birliği yaratılması ve beş üye devletten oluşan bir Filistin Komisyonu’nun kurulması kabul edilmiştir (Arı, 2005: 222).

Alınan karar gereği İngiltere’nin tüm kuvvetlerini Filistin’den çekeceği 15 Mayıs 1948 tarihinden bir gün önce David Ben Gurion başkanlığında toplanan

⁶ Bunlar; Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya’dır.

Yahudi Ulusal Konseyi, İsrail'in kuruluşunu ilan etmiş (Şenel, 2014: 163-164) ve bu durum şu şekilde deklare edilmiştir: “Eretz İsrail yani İsrail ülkesi, Yahudi Milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada millet olmuştur... Biz, İsrail ülkesindeki Yahudi toplumun ve Siyonist hareketin temsilcisi olan halk konseyinin üyeleri olarak, tabii ve tarihi hakkımızı kullanarak Eretz İsrail’de, bundan sonra İsrail devleti diye tanınacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz.” (Armaoğlu, 1991: 93).

Gurion’un deklarasyonundan sadece 11 dakika sonra İsrail’in kuruluşu ABD tarafından fiilen tanınırken, bir gün sonra da Sovyet Rusya kararı tanıdığını açıklamıştır. Ancak Rusya, ABD’den farklı olarak İsrail’i hukuken de tanıdığını açıklamıştır (Pappe, 2007: 180). İki devletin İsrail’i bu kadar kısa sürede tanımalarının nedeni olarak, 28 Nisan 1933 tarihinde Türkiye’nin Varşova Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilen ve Rusya’da yaşayan Yahudiler hakkında bilgiler içeren yazı gerçekten önemli ipuçları vermektedir. Gazeta Warszawska’da yayınlanan bir makaleden hareketle hazırlanan yazıda, Sovyet Rusya’da önemli makamları işgal eden Yahudi sayıları verilmiştir. Buna göre; Halk Komiserleri Konseyinde 22 üyenin 17’si, Harbiye Komiserliğinde 43 üyenin 33’ü, Hariciye Komiserliğinde 16 üyenin 13’ü, Maliye Komiserliğinde 30 üyenin 24’ü, Adliye Komiserliğinde 21 üyenin 20’si ve Maarif Komiserliğinde 53 üyenin 42’si Yahudilerden oluşmaktadır. Ayrıca 6 üyeden oluşan İçtimai Muavenet Komiserliğinin tamamı, 8 üyeli Mesai Komiserliğinin 7 üyesi, 23 Vilayet Komiserinin 21’i ve 41 Gazete Başmuharririnin tamamı Yahudiler tarafından temsil edilmektedir. Bunlar, 160 milyonluk Sovyet Rusya’nın önemli mevkilerinin %95’ine, toplam nüfusu 3 milyonu bulan Yahudilerin sahip olduğunu göstermektedir. Yazıda Yahudi siyaseti ile Komünist siyasetinin aynı olduğu belirtilmiş, Rus ihtilalini tanzim ve tahrik edenlerin Yahudiler olduğu vurgulanmıştır. Komünistlerin kendilerine alamet olarak beş köşeli Davut yıldızını seçmeleri ise aynı siyaseti güttüklerine örnek olarak gösterilmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 248.628.9).

İsrail kararının açıklanmasının üzerinden birkaç saat geçtikten sonra Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan kuvvetleri Filistin’e girmiş, başlangıçta önemli başarılar elde ederlerken, ABD ve İngiltere’nin devreye girmesiyle harekât aleyhlerine dönmüştür (Karaman, 1996: 96). ABD ve İngiltere’nin ambargo kararının yanında, Sovyet Rusya’nın kurduğu hava koridoruyla İsrail’e silah göndermeye devam etmesi İsrail’in elini güçlendiren gelişmeler olmuştur (Karaman, 1996: 164). Bu sırada BM Güvenlik Konseyi ateşkes çağrısı yapmış ve arabuluculuk yapması için İsveç Kralı V. Gustave’nin yeğeni Kont Bernadotte’yi arabulucu tayin etmiştir. Ancak İsrail aleyhine gözlemlerde bulunan Kont, Siyonist örgütlerden Stern grubuna ait bir barikatta durdurularak

öldürülmüştür (Öner, 2006: 65). Bunun üzerine 11 Aralık'ta BM Genel Kurulu tarafından BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmuş, komisyona ise ABD, Fransa ve Türkiye üye olarak seçilmiştir. Türkiye'nin üye seçilmesi tepkilerin azaltılmasına yönelik olarak yorumlanırken, Arap-İsrail savaşları tüm hızıyla devam etmiştir (Kızıloğlu, 2012: 164).

Türkiye, bu süreçte Filistin'in yanında yer almaya çalışmış ve komisyon üyeliğinin getirdiği birtakım yükümlülükleri yerine getirmeye çalışmıştır. Aralık 1948'de BM Genel Sekreteri'nin Filistinli mülteciler için çadır talebi üzerine, hükümet Kızılay vasıtasıyla 2.000 çadır temin etmiş ve İskenderun'a göndermiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 124.799.5). İsrail'in bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınması ise 24 Mart 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun kararıyla olmuştur (BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 118.108.3).

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin topraklarını aralarında paylaşmak için görüşmeler yapmış ve Sykes-Picot Antlaşmasını imzalayarak, paylaşım planlarını devreye sokmuşlardır. Bu planda Araplara devlet kurmaları için vaat edilen topraklar, daha sonra İngiliz ve Fransız nüfuz alanlarına ayrılmıştır. İngilizler, bölgede işgallere başlamış ve Kasım 1917'de Balfour Deklarasyonunu yayınlarak, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını desteklediğini açıklamıştır. Böylece Yahudilerin eline önemli bir fırsat geçmiş ve dünyanın her yerinden Filistin'e göç etmeye başlamışlardır. 1918'in sonlarından itibaren ise İngiliz işgalleri ile birlikte, Filistin'deki İslam hâkimiyeti son bulmuştur. Öte yandan Avrupa devletlerinin desteğiyle Siyonizm'in yükselişi sağlanmış ve Yahudi toplumu, dünyanın birçok yerinde faaliyete geçen Siyonist dernekler sayesinde kendisi için gerekli olan uluslararası desteği sağlamıştır.

Savaş sonunda mağlup devletlerle imzalanacak barış antlaşması şartlarının görüşülmesi için toplanan Paris ve San Remo konferanslarında Filistin'in durumu da tartışılmış ve sonunda Filistin, İngiliz manda yönetimine devredilmiştir. Bu dönemde Yahudi göçü daha da yoğunlaşmış ve Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışmalar hızlanmıştır. Filistin Arapları, Yahudi göçlerinin ve toprak satın alımlarının durdurulması, ayrıca bağımsız bir Arap devleti kurulması taleplerini kabul ettiremeyince, farklı zamanlarda birçok isyana teşebbüs etmişlerse de başarılı olamamışlardır. Çatışmalar İkinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiş, savaş sonunda ise İngiltere'nin hem ağır bir borç yükü altına girmesi, hem de

Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi

artık çatışmaları durduramayacağını anlamasıyla, mesele Birleşmiş Milletlere götürülmüştür. Burada taksim kararı alınmış ve Filistin topraklarında Arap ve Yahudi devletleri kurulmuştur.

İsrail'in kuruluşuyla birlikte, Kudüs özelinde Filistin meselesi uluslararası bir boyut kazanırken, ABD, Sovyet Rusya, İngiltere gibi devletlerin Yahudiler tarafında yer alması Müslüman âleminin elini zayıflatmıştır. Anılan devletlerin BM üzerindeki ağırlıkları da hesaba katılırsa, dünya barışını sağlamak amacıyla oluşturulan bir kuruluşun Filistin konusunda Müslümanlar lehine bir çözüm bulamayacağı aşîkârdır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 42.252.14
- BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 101.628.7
- BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 124.799.5
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 110.736.16
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 232.563.15
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 248.628.9
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 259.745.3
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.7
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.19
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.25
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 266.793.48
- BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 118.108.3

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Altuğ, Y. (1970). *Çin-Vietnam ve Ortadoğu Sorunları*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları.

- Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Alfa yayınları.
- Armaoğlu, F. (1991). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)* (2. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (15. Baskı). Alkım yayınevi.
- Ataöv, T. (1970). Filistin sorununun ardındaki gerçek: İsrail'in kuruluşuna kadar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(3), 29-66.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi* (Cilt: III, Kısım: III). TTK basımevi.
- Dilek, M. S. & E. Küçük (2012). San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Ermeni politikası (18-26 Nisan 1920). *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 959-971.
- Fromkin, D. (2008). *Barişa son Veren Barış (Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı) 1914-1922*, 5. Baskı (Çev. M. Harmancı). Epsilon yayıncılık.
- Gürün, K. (1983). *Ermeni Dosyası*. TTK Yayınları.
- Karaman, M. L. (1996). Filistin. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam araştırmaları merkezi yayınları, 89-103.
- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin politikası ve Filistin mandası. *Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi* 3(25), 65-78.
- Kemiksiz, N. (2016). Filistin sorunu. *Akademik Ortadoğu* 11(1), 133-175.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64.
- Kodaman, B. (2001). *Ermeni macerası*. Süleyman Demirel Üniversitesi yayınları.
- Köse, İ. (2014). Paris Barış Konferansı tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk algısı. *History Studies* 6(3), 217-238.
- Küçük, C. (2010). Sykes-Picot Antlaşması. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam araştırmaları merkezi yayınları, 204-206.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1982). *Osmanlı Devleti'ne karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1919)*. Ankara Üniversitesi SBF yayınları.

- Öke, M. K. (1991). *Kutsal topraklarda Siyonistler ve Masonlar*. Çağdaş Yayınları.
- Öke, M. K. (2002). *Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*. Ufuk Kitapları.
- Öner, A. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*. Ekin Yayınları.
- Özcan, A. (2010). Şerîf Hüseyin. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 585-586.
- Özmen, S. (2006). *İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar*. IQ Kültür sanat yayıncılık.
- Pappe, I. (2007). *Modern Filistin Tarihi* (Çev. Nuri Plümer). Phoenix yayınları.
- Sonyel, S. R. (1987). Albay T. E. Lawrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklanmaları için nasıl aldattı (İngiliz Gizli Belgelerine Göre). *Belleten* LI(199), 231-255.
- Süer, B. & Atmaca, A.Ö. (2006). *Arap-İsrail uyumsuzluğu*. ODTÜ Yayınları.
- Şahin, İ., C. Şahin & Şükür, İ. (2015). Ortadoğu'da emperyalist güçlerin gizli oyunu: Sykes-Picot antlaşması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38 (II), 241-262.
- Şenel, B. (2014). İsrail Devleti'nin kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i tanıma süreci. *Akademik Ortadoğu*, 9(1), 157-178.
- Tekdal Fildiş, A. (2012). Birleşmiş Milletler'in taksim kararı ve İsrail Devleti'nin yaratılışı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 337-348.
- Tunç Yaşar, F., Alkan Özcan, S. & Tuğba Kor, Z. (2011). *Siyonizm düşünden işgal gerçeğine Filistin*. 7. baskı. İHH Araştırma yayınları.
- Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin çatıştığı nokta ortadoğu*. Yeni Şafak Gazetesi yayınları.
- Tür, Ö. (2007). Türkiye ve Filistin-1908-1948: milliyetçilik, ulusal çıkar ve batılılaşma. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi* 62(1), 223-251.
- Umar, Ö. O. (2002). Osmanlı döneminde Yahudilerin Filistin'e yerleşme faaliyetleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 421-438.
- Yılmaz Şahin, T. (2009). *Uluslararası Politikada Ortadoğu* (2. Baskı). Barış platin kitabevi.